

Erich Wulff

Om konstitutionen af den skizofrene uforståelighed

Bidrag til en subjektkonstruktivistisk teori om “vanviddet”¹

Resume

I artiklen introduceres den tyske socialpsykiater Erich Wulffs fænomenologiske og subjekt-konstruktivistiske samt kritisk-psykologiske teori om og strukturanalyse af “det skizofrene vanvid”. Artiklens overordnede formål er fænomenologisk af afdække og forstå det sammenbrud mellem væren og verden, mellem subjekt og objekt og mellem indre erfaringer og ydre kendsgerninger, som den skizofrene psykose er udtryk for. Dette udfoldes og eksemplificeres med grundbegreberne “personlig mening” og “almengørlig betydning” og det gennemgås, hvorledes det skizofrene vanvid dissocierer relationen mellem personlig mening og almene betydninger gennem paradoksalisering og meningsannullering.

Nøgleord: Erich Wulff, skizofreni, psykiatri, fænomenologi.

I

Psykiatere fra forskellige retninger har længe været uenige om, hvorvidt skizofrene erfaringer såsom primære vrangforestillinger og

tankeforvirring, er tilgængelige for den medmenneskelige forståelse. Mens psykoanalysen (Freud 1913 / 1973, Benedetti 1976, Fromm-Reichmann 1978), værensanalysen (Binswanger 1957, Kunz 1931, Blankenburg 1958; 1971), den antropologiske psykiatri (Zutt 1963, Kulenkampf 1955), kommunikationsteorien (Bateson et al. 1969), den systemiske familierapi (Selvini-Palazzoli et al. 1975) og endeligt også anti-psykiatrien (Laing 1967, Cooper 1967) har svaret bekræftende på dette spørgsmål, dog på grundlag af meget forskellige forståelsesbegreber, holdt den deskriptive psykopatologi siden Kurt Schneider (1955) fast på uforståeligheden af og den manglende mulighed for indføling i sådanne erfaringer. Betydningen af sådanne kontroverser bliver tydelig deri, at psykopatologien siden Jaspers (1913 / 1959) har dannet en hel række af begrebspar, hvis vigtigste funktion lige netop har været afgrænsningen af det forståelige fra det uforståelige i den psykotiske oplevelse og adfærd. Dertil hører den strukturanalytiske skelnen mellem oplevelses*sindhold* og oplevelses*former* (Jaspers 1959), mellem symptomers *sådan-væren* og *her-væren* (K. Schneider 1955), men også mellem “patoplastiske” versus “patogenetiske faktorer” (Birnbbaum 1919, 1923), og endelig afgrænsningen mellem

1 Forum Kritische Psychologie 30. Argument Verlag 1992.

Oversat af Alexandra Holmboe, 2000.

de skizofrene *grundforstyrrelser*, der fortsat defineres som “primære” og uforståelige og deres intrapsyriske *forarbejdningsformer* der er tilgængelige for forståelsen (bl.a. Bleuler 1911, Ey 1963, Huber 1986). Selvom der hermed blev opnået en differentieret tilgang til de skizofrene erfaringer og grænsen for uforståelighed og manglende mulighed for indføling forskød sig et stykke videre fremad, blev de dog snarere endnu mere uigennemtrængelige, der hvor disse adskillelser havde omplaceret grænsen. Dét der på denne måde blev afgrænset hinsides en mulig forståelse udfra personlighed og livshistoriske omstændigheder, blev af den tysksprogede kliniske psykiatri ved Kurt Schneider (1955), henvist til biologiens naturvidenskabeligt definerede forklaringsområde.

Jeg vil i artiklen ikke komme ind på den åbenlyse idealisme, der uvilket kommer til syne bag sådanne afgrænsninger – nemlig i den implicite konklusion, at der ikke er brug for forståelse og indføling i de tilgængelige oplevelser og erfaringer inden for en biologisk fundering, og jeg vil heller ikke gå nærmere ind på den performative selvmodsigelse (K.O. Apel) som opstår, når man lader subjektivitet gå restløst op i at være en funktion af videnskabeligt definerbare naturprocesser. For nylig har H.M. Emrich (1992) sat denne modsigelse på spidsen og har – i tilslutning til Fichte – angivet et filosofisk indlysende løsningsforsøg derpå. Jeg vil dog også lade de svært løselige definitionsproblemer ligge, der drejer sig om hvad der skal forstås under begreber som “patoplastiske” – eller “former” for psykopatologiske symptomer – i modsætning til deres “indhold” – samt de cirkelslutninger der ikke sjældent fremkommer ved sådanne forsøg på bestemmelse. Og endelig vil jeg heller ikke selv foretage anstrengelser på at trække grænsen mellem forståelsen af og indfølingen i de skizofrene fænomener endnu et stykke tilbage, eller endog angive nye kriterier for bestemmelsen af denne grænse. Jeg vil snarere vende om på retningen af spørgsmålet og gøre et – ved første blik selv paradoksalt

forekommende – forsøg på at “forstå” fænomenet uforståelighed og umuligheden af empatisk indføling, dvs. ikke blot som et resultat af endnu ukendte biologisk-kausale processer, men heller ikke som noget bag hvilket der kunne ligge noget andet, der en dag kunne komme til syne som forståeligt og opklarende. Jeg vil tværtimod spørge efter, hvad der er det *positive budskab ved uforståeligheden selv*, hvad den selv betyder, og dvs. også om det ikke kan give en generaliserbar mening og i givet fald hvilken, når nogen konstituerer egen, eller andres handlinger og oplevelser, som principielt uforståelige og umulige at have empatisk indføling i: nemlig derigennem, at han producerer uforståelighed og uindfølelighed i nogle – eller i alle – af sine handlinger. Det, der skal forstås, ville så være selve uforståelighedens budskab, og ikke, hvad der måske måtte gemme sig af forståeligt bag masken. Løsningen af gåden om uforståelighed og uindfølelighed ville altså ikke være en bagved gemt klarhed og tydelighed af en betydning eller en relation der blot skal afdækkes, men langt snarere være opklaringen af meningsindholdet og “mekanikken” bag *processen for selve dets uforståeliggørelse*, uafhængigt af, hvad der ellers måtte gemme sig af noget muligvis forståeligt bagved. For at forstå uforståeligheden, kommer det altså slet ikke an på at afdække eller åbenbare noget bag ved denne. Den skizofrene “kode” skulle snarere begribes som en annullering af enhver forståelsesevne, enhver mulighed for indføling, samt dermed også som en ud-af-kraft-sættelse af enhver mulighed for potentielt gyldig afkodning: ikke som en lukning, -man kunne snarere udtrykke det som en forvirring og som en kodning.

Man kunne også sige, at den opgave der nu stiller sig, ikke er afklaringen af forskellige paradokser og modsigelser ved skizofrene og heller ikke fastsættelsen af grunde og motiver til en paradoksalisering, men snarere *afklaringen af processen for paradoksaliseringen* og dennes egen immanente mening.

Et “paradoks” betyder hos Xenofon et “besynderligt” og derfor forklaringsnødvendigt sagsforhold, hos Demosthenes betyder det overraskende og chokerende påstande, hos Menander betyder det noget uventet, forbløffende og forunderligt. Modsatte begreber er “endoks” – det der er alment anerkendt og er i overensstemmelse med de flestes mening, men også, som hos Aristoteles – “ortodoks” (Ritter og Gründer 1989).

I den traditionelle logik betyder paradoks en “sætning, der er kontradiktorisk eller som står, eller synes at stå, i modsætning til anerkendte kendsgerninger” (Ibid). Paradoks-begrebet er beslægtet med antinomi-begrebet, men også med begrebet om det absurde. Wittgenstein (1973) forklarer bl.a. paradoksers opståen derigennem, at forskellen mellem meningsbestemende (topologisk-grammatiske) sætninger (der må anerkendes som sikre hinsides enhver begrundelse) og *meningsanvendende* sætninger (som kan afprøves som værende sande eller falske, indenfor de førstes inddelte felt) ikke bliver respekteret (jvf. hermed også Fischer 1987). Luhmann (1984) benævner paradokser funktionelt, som “tab af bestemmeligheden, altså af tilslutningsmuligheden for videre operationer”.

I vores sammenhæng betyder “paradoksaliseringsproces” lige netop denne borttagen af bestemmeligheden af tilslutningsmulighederne for videre operationer og hermed fremstillingen af sådan noget som singularitet – fuldstændigt i analogi til det, som astrofysikerne forstår ved dette begreb (Hawking 1988). Ligesom den traditionelle logik bestræber sig på at opløse modsigelser, ville en paradoksaliserende, singulariserende anti-logik være tænkelig, som anvender en lignende anstrengelse på dens tilvejebringelse: mere præcist, tilvejebringelsen af betingelserne for at noget bliver modsigelsesfyldt-ubestemmeligt-umuligt at tilslutte sig og dermed singulært. Ansatser hertil finder vi f.eks. hos Deleuze og Guattari (1972, 1980). En sådan anstrengelse kræver

dog en betydelig kraft af den “sunde”: for han må fortløbende annullere den “naturlige indstilling” på de “bestemmelser” og “tilslutningssteder”, der til stadighed kommer i stand. Det kræver dog den samme kraft af en skizofren, overhovedet at kunne fremstille dimensionen for “bestemmelighed” og “tilslutningsevne” som grundlag for konkrete bestemmelser og tilslutninger (Blankenburg 1958, 1971; Wulff 1960). Psykoanalysen har defineret fremstillingen af den manglende mulighed for tilslutning og singulariteten som regression, på linje med en “primær narcissisme” (Freud 1913 / 1981) og har dermed tilføjet et udviklingshistorisk betragtningsniveau til det strukturelle niveau. Endeligt har kommunikationsteorien (Bateson et al. 1969) forsøgt at gøre modsigende forventninger fra især forældrene ansvarlig for en “relationsfælde”, i hvilken der for den tilfængtagne kun er muligt at overleve psykisk som et handlestærkt subjekt, via paradoksal adfærd og oplevelsesmåder, knyttet til hans relationer.

Ud fra dette problemoprids, kan de næste spørgsmål nu formuleres:

1. Hvorvidt lader det skizofrene, sådan som det kommer os i møde (som indtryk, som verbalt eller ikke-verbalt kommunikeret budskab) sig forstå som et singulariserende resultat af en paradoksaliseringsproces?
2. Hvilke betingelser må være opfyldt for en sådan paradoksaliseringsproces, til hvilke strukturer ved formidlingen af budskaber knytter den an?
3. Hvilken struktur har en sådan paradoksaliserings-akt? Står den overfor en, for den, symmetrisk akt, der overhovedet først muliggør forståeligheden og indfølingsmuligheden og som bliver afbrudt af paradoksaliseringen, en akt, som man i en videreudvikling af Husserls (1939 / 1948) ansats kunne betegne som en “endoksaliseringsakt”?

4. Hvilken subjektiv mening kan en sådan paradoksaliseringsproces have, der står i modsætning til den endoksaliserende proces for i-kraft-sættelsen af forståelighed og indfølelsesmulighed?

II

I den næste tilnærmelse vil jeg forsøge at klarlægge hvordan og på *hvilken måde*, uforståelighed, indfølelsesmulighed, inadækvathed og ikke-rettethed/manglende orientering kan frembringes, altså i en vis forstand forsøge at klarlægge deres *fabrikationshemmelighed*. Indledningsvist kan det siges, at det her er nødvendigt at sætte de regler ud af kraft, der i almindelighed garanterer forståelighed, mulighed for indfølelse, adækvathed og orientering. De sammenhænge og forbindelser, igennem hvilke forståelighed, indfølelse, adækvathed og relaterethed kommer i stand, må frakendes og sættes ud af spil. Sådanne forbindelser gives der mange af; jeg kan i denne artikel kun forsøge at demonstrere, hvorledes enkelte af dem bliver sat ud af kraft. Man kan overordnet sige, at der til disse sammenhænge hører den formale logiks fundamentale sætninger og love, såsom sætningerne om identitet, modsigelser, den tilstrækkelige grund, osv. Hertil hører dog også de lovmæssigheder, som tilsynkommende genstande under rum-tidslige forhold er underlagt, f.eks. at være tilstede på samme tidspunkt og efter hinanden (Husserl 1928 / 1980), udstrækning og punktualitet, men også, i relation til den sene Wittgenstein (1969) de sprogløse forskelle mellem sprogpillets sætninger (dens satte regler) og sætninger (træk) i dette spil. Endelig skal der til sådanne forbindelser, der funderer forståeligheden, også henregnes sådanne som gennemtrængelighed og aflukning, foreløbighed og endegyldighed, subjekt og prædikat, signifié og signifiant og dialektikken mellem subjekt og objekt, aktiv og passiv, indre og ydre, herværen (Dasein) og verden, jeg og den anden, og sidst men ikke mindst mening og betydning. Mange

af disse begrebspaar er naturligvis også forskellige fra hinanden. Når disse sammenhænge bliver sat ud-af-kraft, betyder det ikke kun, at de anvendelsesregler og lovmæssigheder der styrer dem ikke overholdes, ej heller skyldes det manglende kognitive eller sensoriske forudsætninger for at kunne efterfølge disse regler og lovmæssigheder fejlfrit. For at lade den skizofrenes – eller for at tale Daseinsanalytikernes sprog, en “skizofren væremådes” – indtryk opstå, må de snarere sættes ud af kraft som gyldige og bindende sammenhænge og som dimensioner og kategorier. Finder en sådan ud-af-kraft-sættelse sted, vil man stadigvæk kunne bevæge sig indenfor dem og følge deres regler – men der er ikke længere en tvingende grund til at gøre det. Følger man den sproglige vending indenfor filosofien, kunne man som Wittgenstein (1969) sige, at den beslutning der afslutter alle begrundelser, nemlig: “dette sprogpil bliver spillet” – lige netop *ikke* bliver taget af den skizofrene. Snarere bliver der i ethvert foreslået sprogpil taget den beslutning, *ikke* at spille det *regelforpligtende*.

III

Jeg vil forsøge at vise en sådan ud-af-kraft-sættelse af forståeligheden, ved at bruge sprogforståelsen og sprogproduktionen som eksempel. Her ville det dreje sig om at sætte sprogenes mest fundamentale forhold ud af kraft, nemlig forholdet mellem signifié og signifiant (de Saussure 1915 / 1986). Dette begrebspaar stammer fra den strukturelle lingvistik. Med signifié menes der det budskab, der ønskes befordret sprogligt, mens signifiant er det vehikel, der bærer sådanne budskaber. Signifiant kan for det første forstås som de elementære, potentielt betydningsskelkende lydannelser, *fonemerne*, og som *skrifttegnene*, dvs. potentielt betydningsbærende rumlige konfigurationer. Til signifiant hører også de betydningsartikulerende *grammatiske* og *syntaktiske* regler. Signifié – det budskab der ønskes frembragt – skal forstås som *orde-*

nes betydning i det talte og i det ideografiske skriftsprog – altså betydningen af begrebet, forestillingen af bord, stol, ven, etc.

Forholdet mellem signifié og signifiant skal ikke opfattes som en arbitrær sammenknytning af betydninger med “betydningsfrit” materiale. Det lader sig overhovedet ikke definere som et statisk forhold, det har snarere en dynamisk og vel også en dialektisk karakter (således f.eks. også hos Lacan 1967). Det samme gælder også for alle andre grundforhold der muliggør forståelighed og som vil blive omtalt nedenfor.

En sådan – dynamisk – relation mellem signifié og signifiant, mellem budskab og bærer, eller mere moderne udtrykt: mellem budskab og medium, kan nu sættes ud af kraft på alle planer og niveauer hvor de forbindes: På dét plan, hvor et aktuelt, situativt enestående budskab skal ikklædes gængse ord og sætningsstrukturer, der, hvor ordbetydninger bliver artikuleret som sætninger igennem grammatiske sætningskonstruktioner; der, hvor stavelser forbindes til ord og endelig også der, hvor “det at ville sige noget” kun er forbundet med produktion af uartikulerede lyde, f.eks. ved skrig og gisp, eller hvor dét at ville skrive noget, kun er forbundet med at skrive noget ned: dvs. der, hvor *dimensionen* for ord eller bogstavs betydninger er sammenknyttet med *dimensionerne* for klang eller rumlig konfiguration. Sådanne sammenknytninger bliver i forskelligartede, såkaldte cerebrale værktøjsforstyrrelser såsom afasi, agnosi og apraxi, *materielt umuliggjort*. Her kan den sansemotoriske og kognitiv-begrebslige hhv. sproglige erfaringsdel ikke – eller kun ufuldkomment – forbindes med hinanden og årsagen til disse forstyrrelser ligger i en beskadigelse af de cerebrale strukturer, der bærer disse sammenknytninger og tilsvarende er uundværlige for en uforstyrret opretholdelse af kognitive præstationer som erkendelse, tale og handlen. Skizofrene er derimod i mange situationer fuldt ud i stand til at skabe disse sammenknytninger – dog blot ikke i alle situationer.

Sådanne sammenknytninger synes at miste deres forbindende kraft og miste relationen til mening for den skizofrene. For at fremstille denne forskel, taler jeg om at de bliver “sat ud af kraft”.

Min tese er dén, at indtrykket af det skizofrenes ikke opstår derigennem, at alle eller blot nogle af sådanne forhold forfejles, men snarere derigennem, at selve deres sammenknytningsmodus: at det *her* og *nu* overhovedet drejer sig om formidlelige budskaber, at budskaber altså er formidlelige, men også må formidles, - bliver ophævet, hvad angår deres gyldighed og deres bindende kraft. Derigennem vinder sprog og skrift på den ene side karakter af at være vilkårlig og uforpligtigende, men på den anden side også af kvalende anstrengthed: dér, hvor ophævelsen af gyldigheden og forpligtigelsen af dette forhold finder sted og hvor der på samme tid bliver gjort forsøg på at restituere dem.

Man kunne altså forsøge at beskrive den skizofrenes “udtryk” som et signal og som en tilkendegivelse af, at gyldigheden og forpligtigelsen af forholdene mellem budskab og bærer, men også mellem subjekt og objekt, mellem årsag og virkning, handling og resultat, identitet og differens, aktiv og passiv, indre og ydre, væren og verden, det ubevidste og det bevidste, og mellem mening og betydning, ikke bliver anerkendt af ham, eller ikke kan anerkendes. Det bliver ikke anerkendt – eller kan ikke anerkendes – at et forpligtende forhold mellem dem overhovedet er muligt.

IV

Jeg vil nu forsøge at bringe polerne af nogle af disse forskellige forhold på en fællesnævner, og så beskrive denne nærmere. Man kunne ved de fleste af disse begrebspar tale om at de på den ene side er subjektcentrerede og på den anden side er objektcentrerede. Dette lader sig bedst eksemplificere med forholdet mellem mening og betydning.

Min anvendelse af dette begrebspar læner

sig op ad den definition, som Leontjew (1973, 222 ff) gav dem. “*Betydninger*” er ifølge ham historisk opståede, almengjorte genstands- eller forholdsbegreber, som er fælles for et kultur- eller sprogfællesskab. Med “*mening*” forstås den individuelle interesse *i* og de individuelle “perspektiver” *på*, disse betydninger. I forlængelse hermed kunne man inddrage Freges (1892 / 1969) skelnen, der opfatter betydningerne som ideelle, rene, matematiserbare objekter og på den anden side opfatter mening som indskrænkede, ofte subjektive perspektiver, som givne forhold af sådanne matematiserbare objektiviteter. Her må man dog medtænke de af ham forsømte historiske dimensioner ved betydningerne. Ifølge Wittgenstein, har *meningsbestemmende* sætninger, som dem i den formelle logik, (som selv er “meningsløse” i dén udstrækning at deres mening ikke kan bero på andre sætningers gyldighed) med henblik på muligheden for *meningsanvendende* sætninger, en transcendent karakter (hvis sand- eller falsk-, meningsfuldhed eller meningsløshed kan efterprøves gennem almengjort erfaring v.h.a. de første sætninger) (TLP, 6.13). Også i denne skelnen genfindes der endnu spor af Freges begrebslighed. På den anden side ser Luhmann (1971) i meningen et funktionelt princip, der foretager den uundgåelige kompleksitetsreduktion for den subjektive erfaring, men som på den anden side også lader det reducerede blive i horisonten for dets kompleksitet. – Indenfor psykiatrien skelner Carl Schneider (1930) “rene” fra “empiriske” betydninger, de “rene” ville svare til Freges betydninger og de “empiriske” til hans meningsbegreb. Herved undervurderer C. Schneider dog også historiciteten af dét han betegner som “rene” betydninger. Hans “empiriske” betydninger ligger omvendt tæt på det, som jeg – med Leontjew – betegner som “mening”.

Mening kan endvidere præciseres som dét, der i et givet øjeblik og på et givet sted får mig til, på en bestemt måde, at vende mig hen

imod arts- og samfundshistorisk opståede almengjorte betydninger. Mening er for mig – i videreudviklingen af den Leontjewske synsvinkel – dét, det i sidste ende drejer sig om, for den der vil tale, udtrykke sig og handle, – endnu før det ikklædes ord eller gestus, eller endda bliver omsat til bestemte handlinger. Husserl (1939 / 1948) kaldte sådan noget “intentionalitet”, Heidegger (1927) kaldte det det værendes “hvor-om-villen”. Lacan (1967) taler på den ene side om “ønsket”, som står overfor “loven” hhv. “faderens *navn*” på den anden side. Der består også et strukturelt slægtskab til Freuds (1913 / 1973, GW VIII, 311) begrebspar om libidoen på den ene side og dens objekter på den anden side. Her er jeg bevidst om, at de nævnte forfatteres begrebslighed blev udarbejdet ud fra andre målsætninger og til dels også i andre kontekster. Alligevel er det samme fænomen, som kan benævnes som “mening”, trådt dem i møde, så snart de gjorde sig tanker om hvordan indre og ydre, væren og verden, drift og erkendelse og subjekt og objekt kan knyttes sammen med hinanden. I hvert tilfælde drejer det sig om subjektets forhold til de af ham iagttagede – og erkendte – betydninger. Man må dog vogte sig mod den forestilling, at der med “mening” skal forstås et tydeligt formuleret, bevidst livsudkast, som en reflekteret og dermed begyndelsesvis allerede objektiveret betydning. Vil jeg begribe mening uden en sådan betydningsstrukturering og -objektivering, så må jeg forstå den indskrænket og præcist som dét, det for en eller anden, her og nu, i en bestemt situation, drejer sig om, ja, som dét, at der overhovedet findes noget for ham, hvorom det i en bestemt situation, i et her og nu, i sidste ende kan dreje sig om. Jeg kalder denne form for mening en subjektiv-situativ mening, som det, der får mig, sådan som jeg er her og nu, til at sige og gøre noget. En sådan subjektiv-situativ mening er endnu begrebsligt uarticuleret og tilsvarende endnu ikke bundet til nogle ordstillinger (Freud 1923, Vygotski 1934 / 1986). Således kunne det også siges, at

meningen udspringer af “det ubevidste” – eller med Sartres (1943) og Merleau-Pontys (1945) ord, fra det “med tavshed oversete” område for “kroppen” – i betydningen af “corps phénoménal”.

For at en sådan subjektiv-situativ mening kan blive forståelig og kan meddeles og være virksom på en reguleret måde, står den overfor et spektrum af almengjorte, dvs. for alle eller for en bestemt menneskegruppe, fælles betydninger: de sprogløse sammenknytningsregler, ord- og sætningsbetydningerne, bestemte skabeloner for mimik og gestikulation, der også er betydningsgivende, idet de f.eks. kan angive glæde, sorg, smerte, vrede, osv. på en forståelig måde. Alle disse betydninger er hverken vilkårligt foranderlige, eller helt stift forudgivet. De bygger på evolutionshistorisk i-stand-kommende, artsspecifikke-aveligt-genetiske forankringer og har givet sig ud fra resultaterne af samfundsmæssigt formidlet virksomhed, fra fælles arbejde for en samfundsmæssig båret livsmestring (Holzkamp 1983) og bliver igennem hvert bidrag til denne såvel bekræftet som også stadigt forandret. Hos mennesker, hvor de over flere generationer kan opbevares gennem mundtlig og skriftlig overlevering, men også igennem producerede genstande, f.eks. værktøj, har disse betydninger også en historie der rækker langt tilbage: de er engang opstået på et eller andet tidspunkt, og har stadigt modificeret sig videre, indtil de endeligt blev kognitivt tilegnet af de tilstedeværende levende mennesker og opnåede deres aktuelle stadi hos det enkelte individ. Denne historie lader sig opdele i perioder af artshistorisk-evolutionær og samfundshistorisk dominans (Holzkamp 1983). Enhver af os råder over et register af sådanne arvede hhv. kognitivt tilegnede, tillærte betydninger. Dette gælder såvel for genstands- som for forholds-betydninger. Sådanne betydninger er hverken noget abstrakt eller rent begrebsligt. Snarere drejer det sig om at de altid er *potentielle virksomhedsbetydninger* (Leontjew 1973) hhv. er

“*almengjorte handlemuligheder*” (Holzkamp 1983) – hvorved der med virksomhed hhv. handling her menes hele dimensionen for gøren og laden: Således forståede betydninger indbyder individerne til at beskæftige sig med dem, at gøre noget bestemt v.h.a. dem – eller de anviser, at man i øjeblikket netop ikke behøves at gøre det. Således indbyder en blyant til at skrive, en stol til at sætte sig på den, en kemisk formel indbyder til at identificere et stof, at erkende det som beslægtet med, eller forskellig fra andre, men også at producere det eller ændre det og en solnedgang fortæller, at et dagsarbejde nu er gjort. Således indbyder en grammatisk regel til at føje ord sammen på en ganske bestemt måde og omvendt indbyder en perfekt tekst til at overgive sig til dens skønhed og præcision. Det er et særkende for alle disse betydninger, at de er alment forståelige og kan udføres af alle, eller i det mindste af en bestemt gruppe af mennesker. En sådan almengørelse kan slet ikke tænkes separat fra betydningerne for mennesker, uden den ville betydninger som et forståelsesmiddel for virksomhedsformer der er henvist til hinanden, være ubrugelige. De tjener dertil, at muliggøre en gruppe af menneskers samfundsmæssigt formidlede livsmestring, hvis midler kan opbevares i historien, over generationer. Betydninger er således almene (og det vil altså også sige alment forståelige), de er historiske, de er i deres væsen ønske-, virksomheds-, eller tilfredsstillelses-betydninger (Wulff 1989) og endeligt er de – hvilket jeg i denne sammenhæng ikke kan uddybe nærmere – ikke aktuelle, men virtuelle: de kommer til syne i den måde, tilbudte muligheder er givet: man kan efterkomme deres opfordringer og handlingsanvisninger – eller man kan lade være (Holzkamp 1983).

Sådanne historisk opståede, alment forståelige og kulturelt opbevarlige betydninger, der ofte er opstået igennem generationers virksomhed, har “normalt” den egenskab, at de kan belægges med subjektiv-situativ mening, de

er modtagelige for sådan en subjektiv-situativ mening og bliver fortolket ud fra den. De er "normalt" fra begyndelsen relateret til mulig meningsopfyldelse. Betydninger er altså "normalt" altid *betydninger for en mulig mening*. Og den subjektive-situative mening har på sin side "normalt" den egenskab, at den ikke må forblive stum, ordløs og uformidlet, men tværtimod kan gøre sig forståelig igennem alment forståelige betydninger. Den er "normalt" relateret til almengjorte betydninger og er overhovedet først formulerbar og formidlig i dem, eller i det mindste i relation til dem. Mening er altså "normalt" altid *meningen af betydninger*. Denne gensidige modtagelighed og henvisthed til hinanden af mening og betydning (Wulff 1960) medfører også, at de to ord ofte bliver anvendt synonymt og at det er svært at fremstille deres forskel. De tenderer mod identifikation, der er brug for en vis anstrengelse for at holde dem ud fra hinanden begrebsligt og i tanken (Leontjew 1973, 222). Man kan også udtrykke det således, at almene betydninger har en tendens til selv at skifte over i retning af en subjektiv-situativ mening og ligeså naturligt har også mening omvendt en tendens til at transcendere sig selv hen til betydningerne.

Det skizofrene vanvid ophæver den gensidige transcendens af mening og betydning. Dette betyder på den ene side, at en sådan gensidig transcendens ikke kan forudsættes under alle betingelser. Og dette lader os på den anden side forvente, at der må findes en særlig præstation, i almindelighed skjult under selvfølgeligheden af de nævnte transcendensforhold, gennem hvilken disse transcendensforhold bliver bragt i stand. En sådan præstation frembringer dog kun et eneste resultat: nemlig den "selvfølgelige" gyldighed og bindende kraft af de nævnte transcendensforhold. Den lader sig således kun bestemme som en *anerkendelsespræstation* af en sådan *gensidig modtagelighed* (Wulff 1989), af en sådan henvisthed til hinanden, en sådan gensidig transcendens af mening og

betydning (og frem for alt som afledt af dem, eller deres strukturanaloge subjekt-objekt – hhv. væren-verden – etc. -forhold). Gennem denne anerkendelsespræstation vinder sådanne forhold først rigtigt muligheden for en almen subjektiv forpligtelse. Først gennem anerkendelsen af den gensidige modtagelighed og henvisthed af mening og betydning, bliver der konstitueret en for alle subjekter forpligtigende, mulig verden som potentielt meningsfuld-forståelig, eller sagt på en anden måde: kun således opstår "intersubjektivitet" i den individuelle erfaring, dvs. subjekters meningsorienterede delagtighed i en, i almengjorte betydninger delt, verden. I en anden sammenhæng, nemlig analysen af det skizofrene storhedsvanvid (alvidende vanvid), har jeg begrundet, at denne delagtighed altid kun kan være en delvis deltagelse: jeg "har" aldrig denne verden – såfremt den skal vedblive med at være intersubjektiv – som en helhed for mig selv (Wulff 1992).

V

Min tese er nu den, at muligheden for en bindende kraft mellem subjektiv-situativ mening – det det for subjektet drejer sig om i en bestemt situation, på et bestemt tidspunkt og almengørlige, historisk tilblevne betydninger, bortfalder i skizofrenien. Mening og betydning er ikke længere modtagelige for hinanden, de bliver gjort uimodtagelige og utilgængelige for hinanden igennem en dissociativ akt. De bliver – som dimensioner af ting og sammenhænge der er henvist til hinanden – fordrevet fra hinanden. Sker dette, kan mening kun være uforståelig og betydning kun meningstømt. Og hvis vi nu vender os mod individens meningsrealiserende og betydningsledsagede handlinger, så betyder dette, at meningsrealisering i det skizofrene vanvid kun kan frembringes igennem ukendeliggørelsen af de betydninger, som mening vil hæfte sig til og at betydningsanskuelse omvendt naturnødvendigt kun kan frembringe

meningsannulering. Hvis Adorno (1966) ikke allerede havde besat dette begreb med et helt andet indhold, ville jeg sige, at vanviddet sætter en negativ, destruerende dialektik mellem mening og betydning igang, netop i retning af deres stadig mere fuldstændige gensidige gennemkrydsning² og annullering. Denne destruerende dialektik er efter mit skøn væsenet af dét, Jaspers (1913 / 1959) har beskrevet som en “psykisk proces for ændring af sjælelivet uden tilintetgørelse” hos skizofrene – hvorved han med “tilintetgørelse” i denne sammenhæng mener en irreversibel tilintetgørelse i form af en læsion af strukturer i centralnervesystemet.

VI

Jeg vil foreløbigt lade denne tese stå og vil nu spørge mere udførligt ind til opbygningen af de handlinger, der gør dimensionerne af mening og betydning modtagelige for hinanden, hhv. omvendt retter dem mod hinanden, således at de støder sig væk fra hinanden, og slutteligt gensidigt annullerer hinanden. Man kan benævne disse handlinger som hhv. anerkendelses- og frakendelseshandlinger (Hegel 1807) af en sådan delagtighedsrelation mellem subjekter (mere præcist: af subjektiv-situativ mening) og en, i generaliserbare betydninger inddelt, verden, kort udtrykt: som intersubjektivitetens anerkendelses- og frakendelseshandlinger. Anerkendelsen og frakendelsen relaterer sig derved til alle funderende strukturer af en sådan relation mellem subjekt og verden, til relationen mellem mening og betydning og signifié og signifiant, såvel som til relationerne mellem subjekt og objekt, aktiv og passiv, indre og ydre, samtidighed og sekvens, spilleregler og spilletræk, osv.

Selve anerkendelses- versus frakendelseshandlingen, har imidlertid flere specielle egenskaber.

1. Den er hverken en handling, der skaber bestemte materielt håndgribelige resultater; eller en erkendelseshandling, der til en vis grad afslører noget, der hidtil har været skjult eller sætter noget hidtil uklart og udflydende givent, på begreb. Snarere består den i intet andet end en bekræftelse – eller fornægtelse – af det, der lige her og nu synes givet: og det med henblik på om det her drejer sig om en potentiel subjektiv meningsbåret betydning, hhv. om en potentiel generaliserbar og dermed betydningsfuld subjektiv meningsfuldhed, eller ej. Det bliver anerkendt eller frakendt i hver enkelt handling – i hver enkelt egen handling, og i ethvert andet fremmed subjekts enkelte handling –, at det her drejer sig om en subjektbåret-objektrelateret handling; nemlig en sådan der til stadighed kan tage hensyn til andres tilsvarende handlinger og deres resultater. Tilsvarende bliver det dermed, ved hver enkelt genstand, men også ved enhver relation mellem genstande, besluttet, om de er indlejret i et subjektbåret-objektrelateret – mere enkelt udtrykt, i et intersubjektivt forhold, kaldet verden.

2. Der findes ingen formallogisk tvingende grund til at beslutte at anerkende sammenhængen mellem mening og betydning, subjekt og objekt, budskab og medie, handling og resultat som potentielt forpligtende. Udover den, at ellers kan en alment forståelig og på samme tid potentielt meningsopfyldt intersubjektiv verden og dermed en af subjekter båret fornuft ikke komme i stand og eksistere. Det drejer sig ved en sådan anerkendelseshandling altså ikke om en handling der er funderet i den formale logik eller æstetik (i Kantiansk forstand), men snarere om en handling, der overhovedet først muliggør en intersubjektiv logik: det drejer sig om en handling, der begrunder og funderer en intersubjektiv logik og som sådan kan betragtes som en transcendenttal akt af menneskelig “frihed”. Som allerede nævnt, kunne man i forbindelse med sådanne transcendentallogiske anerkendelseshandlin-

2 Af durchkreuzung: At tilintetgøre, forkaste, forhindre, fare igennem på kryds og tværs.

ger i tilslutning til Husserl (1939/48), tale om “endoksaliseringer”, som man kan sætte over for vanviddets *paradoksaliserende* frakendelsehandlinger. I sit sene værk “Erfahrung und Urteil” viste Husserl, at alle logisk begrundede domsakter er funderet i en “urdoksa”, i en “urtro”, eller en “urtillid” til verdens intersubjektivitet. Også Wittgenstein (1971, 253) ser i grammatikken et *trossystem*. Ved enden af den begrundede tro står hos ham den ubegrundede tro på *livsformens grammatik* (se hertil også Fischer 1987).

3. Netop fordi det ikke drejer sig om begrundede, men om begrundende, rene bekræftelses- og benægtelsehandlinger, der ellers ikke frembringer noget, hverken et materielt resultat eller en yderligere, prædicerbar erkendelse, adlyder de reglen om det udelukkede tredje. Således ville en paradoksaliserende akt af frakendelse af en sådan ur-doksa – en “urtro” på den mulige forpligtelse af den gensidige henvisning af mening og betydning, væren og verden, subjekt og objekt, indre og ydre, årsag og virkning – altid allerede sætte ind der, hvor dens endoksaliserende anerkendelse ikke bliver fuldbyrdet – eller ikke kan fuldbyrdes. Alt forekommende ville altså hinsides dets indlejrethed i en intersubjektiv verden, i en potentiel meningsfuld-betydningsfuld relation, enten anerkendes eller frakendes.

4. Nu er denne anerkendelse og frakendelse imidlertid ikke løstrevet fra de handlinger der frembringer dem, da det drejer sig om rene, subjektive friheds-handlinger, i betydningen af den Kantianske praktiske fornuft, som hverken frembringer et håndgribeligt resultat eller en ny erkendelse. Endoksaliseringshandlinger kan således altid kun frembringe “resultater”, der har en grænseværdi. Anerkendtheden bliver således bundet til fuldbyrdelsen af selve anerkendelsehandlingen. Hvor denne svigter, resulterer det i frakendende paradoksaliseringer. Man kunne også udtrykke det således: en sådan “anerkendende” endoksaliseringshandling må kunne følge alle mine psykiske handlinger,

hvis disse ikke skal slå om i vanvid. Fra et andet, transcendentalfilosofisk perspektiv, kunne man også sige, at det drejer sig om handlinger, der føjer den teoretiske fornufts begreber til den praktiske fornuft.

5. Den endoksaliserende anerkendelsehandling har, som vi så, en rent bekræftende karakter. Den bekræfter betydningens indlejrethed i en intersubjektiv verden, hvilket ikke betyder andet end at den – lige præcis i dens almenhed – kan besættes med subjektiv-situativ mening, men tilføjer ikke denne betydning noget videre betydningsfuldt, intet yderligere kendetegn. En rose (som den forekommer mig, som den viser sig for mig i dens rose-værens konstituerende almengjorte egenskaber) er også for mig, på en meningsfuld måde, en sådan rose, og ikke noget andet. Hvad der byder sig for mig af noget på en bestemt måde almenforståeligt defineret, kan også være subjektivt meningsfuldt som netop denne definerede genstand og ikke som noget andet. I det mindste anerkender jeg muligheden for denne væren for-mig som for-andre af dens kunnen-væresig-selv. Betragtet rent formallogisk, ville en sådan anerkendelsehandling ikke være andet end en *tautologi*, en rose (for andre) er også for mig en rose. Men lige netop denne tautologiske gentagelse indlejrer såvel genstanden i sin betydningsfulde forbestemthed og -prægethed, som også i dens potentielle meningsfuldhed i en intersubjektiv verden af subjektbårde-objektrelaterede forhold. Jeg anerkender dermed, at noget, der for andre betyder noget bestemt (en rose), også potentielt meningsfuldt kan betyde dette for mig, eller omvendt: hvad der for mig her og nu kan give en betemt mening (en lugt, en vag fornemmelse af farver og former, sammenknyttet med et ønske om at tilegne mig dette), kan genfindes i genstande og begreber, der kan være fælles for alle. “Identiteter” bliver hermed, hvad angår deres eneståenhed og individualitet, konstitueret i et her og nu gennem deres forbindelse til subjektiv-situativ mening og hvad angår deres “identificerbarhed”, gen-

nem deres forbindelse til almengørlige betydninger, på konstaterbare kendetegn.

6. Anerkendelsen af meningens og betydningens gensidige modtagelighed konstituerer altså mulige identiteter (og dermed også differenser) inden for en intersubjektiv referenceramme. Som tautologi har den karakter af en laden-være-sig-selv. Den fritager således fra nødvendigheden af endeløst at skulle begrunde eller forklare et sådant “selv” gennem noget “andet”, og lægger på denne måde først grunden til forklaringer og begrundelser. Dermed lader den sig karakterisere som en akt af passiv syntese (Husserl 1939 / 1948), mere præcist, som en *passivitetsstiftende akt afladen* – i de to momenter for en indladen-sig og en laden-være. Gennem en sådan passivitetskonstituerende, “laden-værende” anerkendelsesakt, opstår der overhovedet først et med sig selv identisk område, der ikke har brug for begrundelse hhv. forklaring, -ifølge Blankenburg (1971) og Wulff (1960) et område for “naturlig selvfølgelighed”.

7. Anerkendelsesakten muliggør såvel begyndelsen som også den foreløbige *afslutning* af en (genstands- og forbindelses-) identificerende erkendeshandling. Fordi den grundlæggende tillader, at en *rose for mig* på et eller andet tidspunkt og sted også kan og får lov til at være en *rose for alle* og omvendt, tillader den mig også – in actu – i en første ansats, at stille mig foreløbigt tilfreds med en konkret, enkelt iagttagelses- og erkendelsesakt. Jeg kan stille mig tilfreds med den i den udstrækning, at jeg allerede har gjort den intersubjektive anerkendelsesakt for mig og andre *identificerbar* som *meningsfuld-betydningsrelateret* og således også først nu kan stille noget op med den, i et intersubjektivt rum. Denne første *erkendelse* af potentiel intersubjektiv identificerbarhed, der fuldbyrdes gennem anerkendelse, kan jeg i første omgang lade stå som den er jeg har – nu – valget, at lade den være som den er, og at kunne frigive den til mulighedsrummet for (egen og andres) senere handlen, eller straks

at gå videre med den, dvs. at begynde med at omsætte den i andre – erkendelsesmæssigt bestemmende eller virksomme – handlinger og således også at *gøre mit* ved den, dvs. at bidrage til at dens potentiale nu også realiseres. Da anerkendelsesakten grundlæggende legitimerer potentielt identificerende afslutninger af ens egen (her erkendelses-) virksomhed, lægger den også grunden for yderligere mulige tilfredsstillelser erfaringer på erkendelsesfeltet: Af erfaringer, at jeg foreløbigt, her og nu, har gjort tilstrækkeligt, dvs. at jeg har gjort mit for den og for nu også kan ophøre med det, at kunne lade det ligge her (ved en foreløbig overensstemmelse mellem den subjektive-situative mening og en generaliserbar betydning) (Wulff 1989, 1991). Jeg vil her minde om, at tilfredsstillelse på engelsk og fransk hedder satisfaction, det tilstrækkeligt-gjorte. Sådanne tilfredsstillelser erfaringer ved den – tautologisk-ankendende – rekonstitution af intersubjektivitet i erkendelsen, ved dens begyndelse som ved dens foreløbige afslutning, – og dermed ved generaliserbar-meningsfuld identificer- og differentierbarhed – må dog skulle funderes i historisk tidligere tilfredsstillelserformer: en udviklingshistorie af tilfredsstillelserformerne og -betydningerne, mangler idag stadigvæk.

Sammenfattende kan der siges følgende om anerkendelses og frakendeshandlingerne af intersubjektiv, dvs. subjektbåret-objektrelateret indlejring af tilsynekomster:

1. Det drejer sig om den praktiske fornufts handlinger og dermed om subjektbårede såvel som genererende frihedshandlinger.
2. Det drejer sig om handlinger, hvis resultater forbliver bundet til deres fuldbyrdelse, og ikke er konserverbare uafhængigt af denne.
3. Det drejer sig om blot bekræftende hhv. benægtende handlinger, ved hvilke reglen om det udelukkede tredje er virksom: en manglende anerkendelse er i sig selv allerede en frakendelse.

4. Hvad der hermed bekræftes eller benægtes, er den gensidige modtagelighed mellem mening og betydning – og dermed også enhver handlings indlejrethed i et intersubjektivt forhold.
5. Det drejer sig i disse handlinger om identitetsstiftende tautologi hhv. om identitetsgennemkrydsende paradoksi, men ikke om prædikative konstateringer.
6. Hvad der i sådanne “tautologiske” anerkendelseshandlinger bliver konstitueret og bundet til deres fuldbyrdelse, er først og fremmest en “ur-doksa”, en “ur-tro” på intersubjektivitet og på de strukturer, der funderer denne. Tilsvarende lader anerkendelseshandlingerne sig betegne som *endoksaliseringshandlinger*, – konstitueringen af ur-tiltroen/tilliden til og ur-troen på intersubjektiviteten. Frakendelsen af intersubjektivitetens forpligtelse skulle så tilsvarende fuldbyrdes som en paradoksaliseringshandling.
7. Anerkendelseshandlinger legitimerer også den foreløbige afslutning af genstands- og forholdsidentificerende erkendelseshandlinger. Først derigennem kan jeg “stille noget op” med deres resultater i det intersubjektive erfaringsfelt; på samme tid tillader de mig dog også at stille mig foreløbigt tilfreds med dette resultat, de lægger altså grunden for de laden-værende tilfredsstillelsesmuligheder.
8. I paradoksaliseringen ville forpligtelsen af forholdene mellem gøren og laden, væren og verden, subjekt og objekt, handling og resultat, budskab og bærer, mening og betydning og dermed “verdens” intersubjektivitet, “praktisk”, dvs. igennem handling, in actu, blive sat ud af kraft. Dette ville være den fundamentale dissociation, der først muliggør alle andre spaltninger, som dog også gør deres fordelinger og deres aktuelle fuldbyrdelse vilkårlig.

VII

Nu vil jeg forsøge at rekonstruere den skizofrene galskab som et eksekveringsbundet resultat af paradoksaliseringer. Hvis vi vil forstå “forrykthed” som paradoksalisering, er det imidlertid ikke tilstrækkeligt, at dvæle ved og analysere dens produkter. Snarere må vi forsøge at rekonstruere den paradoksaliseringsakt, der fører til galskaben. Vi må – som i en fænomenologisk “epoché” – sætte parantes om betydningers meningsrelaterethed og meningers betydninger i vores egne tanke- og iagttagelseshandlinger: f.eks. i det sproglige, idet vi radikalt adskiller meningsfuldheden i et budskab fra dens betydning, ja, at vi tilmed begriber relationen mellem dem, ikke længere som en muligheds-, men som en gensidig annulleringsrelation i iagttagelsen, idet vi skiftevis suspenderer alt ved den som er subjektbåret hhv. objektrelateret. Dette kan vi dog ikke gøre én gang for alle. Så snart vi holder inde med paradoksaliseringen, stiller der sig nemlig med det samme igen et “resultat” der er funderet i ur-doksaen, hhv. i “troen” på livsformens grammatik. Derfor må vi påny paradoksalisere ethvert paradoks. Ja, vi må heller ikke anerkende selve paradoksaliseringen som en mulig værensform, men må, hvor den antager en sådan karakter, med det samme negere denne på en paradoksaliserende måde, osv., osv., således at dens, gennem negationen af dens negation, igen tilsynekommende logik, øjensynligt igen forekommer paradoksal og mistænksom. Kort sagt, hvad paradoksalisering er, kan kun åbenbare sig for os derigennem, at vi fuldbyrder den.

Vi vil nu forsøge at eksemplificere dette gennem beskrivelsen af en konkret situation (se Wulff 1960): Hvad sker der, når jeg ser en grøn tekande med to kopper på et dækket bord, og jeg samtidigt også oplever en behagelig duft af te? Normalt ville jeg tolke dette som en mod mig eller andre rettet opfordring til at drikke te her. For en eller anden eller for et eller andet subjekt ville dette give mening.

Men dertil hører, at jeg anerkendende bekræfter situationens almene betydning: “her skal nogen tilsyneladende drikke te” hhv. “her ser det ud til, at nogen på dette sted skal drikke te” med: “ja, det giver mening for enhver; ja, dette er en situation der kan forstås således, at en eller anden skal drikke te her”.

Hvis jeg i stedet for her frakender denne – gængse – relation mellem mening og betydning, så ville budskabet lyde præcist omvendt: “denne scene – der ser ud somom det for nogen giver mening at han her på et tidspunkt kan drikke te – kan på ingen måde også kun for en eller anden, på et eller andet tidspunkt, have den mening, at han her skal drikke te. I hvertfald sikkert ikke *denne* mening”. Knyttet hertil kan jeg dog naturligvis opstille endnu andre hypoteser om, hvilken anden mening scenen også kunne have: om det f.eks. drejer sig om en opstilling fra en møbel- og porcelænsbutik, om jeg skal betragtes som en foreviser af bestemte te-sorter; eller om tekanden er en bombe, som vil eksplodere om et øjeblik.

Når nu enhver relation mellem mening og betydning er frakendt, så vil der ved enhver af disse mulige hypoteser ud fra deres menings-side allerede på tidspunktet for deres opstilling være modstillet et afslag: “nej, sikkert ikke dette, lige præcis ikke dette”. Enhver, også kun tænkelig, mulighed for meningsrelateret betydning, ville da med det samme, allerede på tidspunktet for dens tilsynekomst, antage karakter af et dementi, en selvmodsigelse. Til sidst bliver det så klart: denne scene er der overhovedet ikke for at der kan åbenbares en eller anden mening, for mig eller for en eller anden, for et eller andet subjekt i en intersubjektiv verden; scenen lader sig slet ikke åbne for en præciserbar, i generaliserbare betydninger investeret mening. Den opfordrer mig slet ikke til noget betydningsfuldt, bestemt, meningsfuldt, men den lader bare som om. Det drejer sig om meningstømte kulisser og attrapper, i C. Schneiders (1930) forstand om “betydningshylstre”. Forsøger jeg altså at opdage

en tænkelig mening i de almene betydninger, så viser de sig at være tomme, hylsteragtige, attrap- og kulisseeagtige, og i sidste ende som værende skin.

Herved bliver det også klart: et “scenariums” “virkelighed” kommer ikke alene i stand gennem sammenknytningen mellem sansedata og kognitivt tilegnede betydninger; snarere har denne sammenknytning derudover også brug for en mulig relaterethed til en intentionel, subjektiv-situativ mening, for at kunne fremstå som muligvis “virkelig” – dvs. som intersubjektivt funderet og relevant. Mangler denne relaterethed, så bliver der i teatermæssig forstand lige præcis kun et scenarie tilbage, dvs. lige netop kun “skin”, “alt er blot teater”. Alle tilsynekomster antager gennem frakendelsen af en mulighedsrelation mellem mening og betydning hermed form af blot og bare tilsyneladenheder. De virker allesammen som blot simulerede.

Således kommer en erfaringsrække i stand, der lader den foregivne betydning af en tilsynekomst fremtræde som meningstømt, hylsteragtig, attrapagtig, og endeligt som tilsyneladende og simuleret. I bedste fald kan jeg formode, at de andre lader somom de tager en eller anden betydningshypotese om det skildrede scenarie for gode varer (og dvs. som muligvis subjektiv-situativ meningsopfyldende), og dette kan jeg så også selv gøre. Så stiller spørgsmålet sig imidlertid hurtigt, hvorfor de andre gør dette: enten er de også ofre for dette skin, er altså selv faldet for dette “teater”, eller også er de selv delagtige i produktionen af dette skin.

Når den gensidige modtagelighed af mening og betydning ikke er givet, viser tilsynekommande betydninger sig fra meningsperspektivet altså nødvendigvis som tilsyneladenheder, såsnart der skal realiseres meninger i/med dem. Mening kan ikke sætte sig fast på dem, de annullerer snarere mening hvis man forsøger dette, eller også bliver de selv annulleret af meningen. Således er det i sidste ende formidletheden af mening gennem betydninger – og bestem-

barheden af betydninger gennem mening – der ved frakendelsen af en mulig gyldighed af deres gensidige relaterethed, er ophævet. Hvis formidletheden af mening og betydning imidlertid er ophævet og *betydninger* således nødvendigvis bliver *tilsyneladende*, hvad sker der da med den subjektive-situative mening?

Denne havde jo i den tidligste barndoms begyndende komplekse kognitive lærings- og tilegnelsesproces hæftet sig på de almengjorte betydningers forskellige former, hvorved den kognitive tilegnelse af betydninger fra begyndelsen kun kan motiveres af mulig meningsrelaterethed. Således befinder “mening” sig altså ikke kun i subjekters indre: snarere er mening, som specifik opfordringskarakter, i løbet af ens egen livshistorie blevet investeret i og fikseret mere eller mindre fast til de til enhver tid foreliggende betydninger, i forskellige afskygninger. Træder mening og betydning nu fra hinanden, så betyder dette følgelig heller ikke, at meningen er fuldstændigt udslettet fra genstandenes betydninger og relationer, og dermed blot er trukket tilbage i det meningsinvesterende subjekt som intentionalitetscentrum. Snarere bliver meninger og betydninger ved iagttagelser og forestillinger adskilt, på en måde “dialyseret” eller, mere præcist, mening bliver “udfældet” af betydningerne, men de forbliver dog stadig hæftet til forestillingerne og iagttagelserne. Således giver det sig med naturnødvendighed, at den mening der fortsat er hæftet til betydninger, (deres subjektrelaterede hvoromvillan) ikke længere kan formidles gennem disse betydninger. Det, hvorom jeg har lært at det er en tekande, der i bestemte situationer skal bruges til at man griber den, hælder indholdet i en kop, drikker, for det andet at jeg betragter dens keramiske skønhed, og endeligt for det tredje, at jeg smider den i hovedet på en mulig angriber, viser, at denne tekande overhovedet ikke mere kan formidle noget konkretiserbart, bestemt, og potentielt meningsfuldt, dvs. i et hvoromvillan funderet hvortil. Den kan tilsvarende kun til-

byde mig et abstrakt “gør noget!” i form af en uindløselig fordring. Kort sagt bliver jeg tiltalt og opfordret til at gøre noget med det, og undlade noget andet med det der kommer til syne som en tekande, uden at den (og situationen i hvilken den kommer til syne, scenen som den er indlejret i) tillader mig at erkende, hvad jeg på meningsfuld måde kunne gøre med den – ja, ikke engang, at der overhovedet gives noget jeg skal gøre med den, eller undlade at gøre. Snarere signalerer den samtidigt med denne fordring uophørligt, at der slet ikke eksisterer en sådan mulighed for gøren og laden. Dens subjektiv-situative mening, det fra den udgående budskab, åbenbarer sig således som ren og skær opfordrings- og appelleringskarakter, der ikke lader sig formidle gennem nogen generaliserbare betydninger og uden nogensomhelst mulighed for et svar: eller mere præcist: den forblivende “appel” består selv ikke i andet end i unddragelsen af alle de muligheder der kan tænkes, af at gå ind på den på en meningsfuld måde, den har altså på samme tid karakter af en sig selv dementerende tilbagekaldelse. Jeg bliver som handlende subjekt (Holzkamp 1983) til stadighed udsat for en sådan tilbagekaldende appellering. Den virker uophørligt ind på mig, uden at jeg på nogen måde kan møde den eller sætte mig til modværge. En sådan uformidlet og ikke-formidelig indvirkning, der ikke kan betjene sig af, eller behøves at betjene sig af nogen ord, ja, overhovedet ingen medier, materie og ingen regler om kausalitet, har naturligvis ikke nogen bestembar betydning, ingen oprindelse, ingen kilde, og intet overskueligt mål eller afslutning. Fordi sådanne meningsindvirkninger fremstår som uformidlede, uforståelige, umulige at forfølge og i en vis forstand også afmaterialiserede, indeholder de, udover at de møder én, netop intet budskab, ikke nogen former for spørgsmål, der muligvis kan besvares, eller endog en anledning til at handle. Deres modtager kan ikke imødegå dem, han forbliver forsvarsløst, og i denne forstand “nøgen”, udsat for disse

indvirkninger, indtil han kun fungerer som deres “modtager” i radioteknisk forstand. Han kan hverken bringe dem til tavshed gennem egne handlinger, eller “slukke” for dem. Disse “indvirkninger” har således en subjektgennemkrydsende, subjektødelæggende karakter. Herved må vi erindre, at disse indvirkninger udgår fra den samme genstand, som den meningstømte betydning, der er reduceret til blot og bart skin. I det hele taget møder genstande og relationer kun en janushovede-gestalt, der består af en samtidighed af et tomt, attrapkulisse- og marionetagtigt skin og af ikke-formidlelige, skånselsløst indvirkende subjektgennemkrydsende påkaldelser alle og ingen steder fra. I selve objektverdenen er tomheden og skinnet af dens almengjorte betydninger således gennemvævet og gennemtrængt af umiddelbart grundløse meningspåkaldelser, der på ubegribelig vis indvirker på individerne, ikke tillader dem et svar eller et gensvar og tilsvarende heller ikke gennem dem er tilgængelige for hverken forandringer eller korrektioner, ja ikke engang for en betingelsesløs, men dog stadig subjektbåret an- og overtagelse. Også den mest afgrænsede subjekt karakter, selv at kunne underkaste sig, er udslettet fra det forrykte individ. Eller mere præcist: den sidste mulige subjektagtige handling han stadig har tilbage, er denne subjektudslettelsesakt, denne akt af subjektgennemkrydsning og -tilintetgørelse, der i den paradoksaliserende frakendelse af intersubjektivitet uophørligt og vedvarende må fuldbyrdes – og netop må fuldbyrdes således, at han også kun kan erfares som “blot lavet/skabt”.

De skizofrene iklæder sådanne erfaringer forskellige billeder, som de mere eller mindre godt kan gengive, men som dog selv for det meste er genstandsgjorte afsvækkelser af de oprindeligt uformidlelige – mere præcist, af dem uformidligt gjorte – erfaringer. Hertil hører stråler, sendere, verdensrummet og andre, f.eks. religiøse, forestillinger om det hinsides. Hertil hører den ofte ganske pludselige

på- og indtrængenhed, ligesom den absolutte, ukorrigerbare vished af vrangerfaringerne, som de skal underkaste sig, hvorved den såkaldte vrangbetydning – ifølge Kurt Schneider (1955) det “andet led” af vrangiagttagelserne – ifølge min terminologi slet ikke er nogen betydning, men tværtimod noget der kunne være et fra betydninger uddialyseret meningskoncentrat, der omsvæver hverdagsbetydningerne og først sekundært og efterfølgende, i en art selvhelingsforsøg, kan antage den quasi-prædikative form, som den Tress (1986) har beskrevet med et begreb fra Tugendhat (1979). Således lader uforståeligheden af vrangforestillinger – der ifølge den klassiske teori er skilt fra det normale gennem en afgrund – sig fortolke som et resultat af den paradoksaliserende værensmåde (eller bedre: ødelæggelsesmåde) der udslukker al intersubjektiv funderet forståelse for vanviddet selv. Fordi vanviddet, såfremt det vil realisere mening, slukker for forståelighed såfremt han vil forstå, og meningsfuldhed som sådan (ligesom en dekoder på et fjernsyn eller et computerprogram kan slukkes), og tilsyneladende betydningsfragmenter på den ene side, og uformidlede “absolutte” meningsindvirkninger på den anden side træder i deres sted, bliver de enkelte skizofrene erfaringer – som på samme tid er absolut rådløse visheder, og absolut vis rådløshed – uforståelige og ukorrigerbare. Grunden til en sådan paradoksalisering af tænkning, perception, ja, fornemmelse, er imidlertid frakendelsen af enhver art af subjektbårede objektrelationer, af intentionalitet, frakendelsen af en intersubjektivt konstitueret verden, der dermed på samme tid også er selv-gennemkrydsningen af subjektet.

VIII

Jeg må nøjes med denne korte skitse. I den her forelagte subjektkonstruktivistiske teori om vanviddet, er store huller stadigvæk åbne. Hidtil har der kun været talt om “grundmekanismen” – eller grundbeslutningerne, hvorfra vanvid – og dermed “uforståelighed” – kan

produceres eller afværges. Betragtningmåden har altså hidtil været fuldstændig ahistorisk og synkron. Vi har ikke tilgodeset de syges egne bestræbelser på regressivt at opfange processen for vanviddet, for derigennem at genvinde deres handleevne, gennem et forsøg som jeg har kaldt en "meningstransport indadtil, under og før" (Wulff 1990) – en handling der forudsætter en bevidst-, present-, og genstandsgørelse af det ubevidste, før-prædikative, det i den nuværende tilstand hvilende, det kropslige, glemte og forgangne, dog er det sådan, at hvis syntesen af mening og betydning igen ikke lykkes, truer disse udviklingshistorisk tidligere niveauer af det sjælelige liv med at sætte frakendelsesprocessen af deres delagtighedsrelation ud af spil (Wulff 1960, 1991) – indtil den når til det mest elementære trin for kinestetiske fornemmelser og her producerer den generaliserede katatone tilintetgørelsesforløb – dette ville være bevidsthedens "Big Crunch" (Hawking 1988). Det blev også kun antydnet, at det nogengange – ved omskrevne, tematisk begrænsede vrangerfaringer – kun er enkelte, bestemte psykiske handlinger, hvor anerkendelsen af intersubjektiv gyldighed svigter og som så ligeledes kan underkastes et forsøg på en "regressiv plombering" (Wulff 1987). Således sker der i det skizofrene vanvid også ofte en uordnet sidestilling af rationalitet, myter og magi, for inkorporationen af regressivmagiske og mytiske fragmenter i et rationelt fungerende system – eller også omvendt – som giver den udenforstående et massivt indtryk af vanvid.

Men alle disse fænomener er ifølge min mening kun sekundære følger af subjektets forsøg på at sætte deres indlejrethed i en intersubjektiv delagtigheds- og gensidighedsrelation til en verden af almengjorte betydninger ud af kraft overalt eller også kun i enkelte psykiske handlinger, for dén pris, at deres egen subjektagtighed må blive annulleret og gennemkrydset. Hvis det er således, så opstår der som det næste et spørgsmål om hvilken fare der er så stor, at

den kun kan afværges gennem en sådan frakendelse af den gensidige relaterethed af mening og betydning, og dermed også af subjekt og objekt, af væren og verden: "positivt" udtrykt: kun gennem konstitueringen af en "verden" af en uophørligt i sig selv sammenstyrtende og på samme tid til intet sammenfaldende – singularitet.

Litteratur

- Adorno, Th.W. (1966): *Negative Dialektik*. Frankfurt/M., Suhrkamp
- Bateson, D., Jackson, D.D., Haley, J. & Weakland, J.W. (1969): *Auf dem Weg zur einer Schizophrenie-Theorie*. In: Bateson, Jackson, Laing, Lidz, Wynne et.al. (1969): *Schizophrenie und Familie*. Frankfurt/M., Suhrkamp
- Benedetti, G. (1976): *Der Geisteskranke als Mitmensch*. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht
- Binswanger, L. (1957): *Schizophrenie*. Pfullingen, Neske
- Birnbaum, K. (1919): citeret efter Peters, U.H. (1984) *Wörterbuch der Psychiatrie und medizinischen Psychologie*, s. 401. Urban & Schwarzenberg, München, Wien, Baltimore
- Blankenburg, W. (1958): *Daseinsanalytische Studie über einen Fall paranoider Schizophrenie*. Schw. Arch. Neurol. Psychiat. 81, 9
- Blankenburg, W. (1971): *Der Verlust der natürlichen Selbstverständlichkeit. Ein Beitrag zur Psychopathologie symptomarmer Schizophrenien*. Stuttgart, Ferdinand Enke
- Bleuler, E. (1911): *Dementia praecox oder die Gruppe der Schizophrenen*. Leipzig und Wien, Franz Deuticke
- Cooper, D. (1967): *Psychiatry and Antipsychiatry*. London
- De Saussure, F. (1915/1986): *Cours de linguistique generale*. Paris, Payot
- Deleuze, G., Guattari, F. (1972): *Capitalisme et Schizophrenie l'anti-oedipe*. Paris, les editions de minuit
- Deleuze, G., Guattari, F. (1980): *Capitalisme et Schizophrenie mille plateaux*. Paris, les editions de minuit
- Emrich, H.M. (1992): *Subjekt und System*.
- Ey, H. (1963): *La Conscience*. Paris, Presses Universitaires de France

- Fischer, R.H. (1987): Sprache und Lebensform. Wittgenstein über Freud und die Geisteskrankheit. Frankfurt/M., Athenäum
- Frege, G. (1892/1969): Über Sinn und Bedeutung. In: Frege, G.: Funktion, Begriff, Betuetung. Fünf logische Studien. Hrsg. Und eingeleitet von Gunter Patzig. 3. durchgesehene Aufl. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht
- Freud, S. (1913/1973): Über einen autobiographisch beschriebenen Fall von Paranoia. GW VIII, 239-320
- Freud, S. (1913/1981): Zur Einführung des Narzissmus. GW X, 138-170
- Freud, S. (1923/1976): Das Ich und das Es. GW XIII, 235-289, London
- Fromm-Reichmann, F. (1978): Bemerkungen über die Entwicklung der Behandlung von Schizophrenen mit psychoanalytischer Psychotherapie. Psychoanalyse und Psychotherapie. Eine Auswahl aus ihren Schriften. Hrsg. Von Dexter M. Bullard. Stuttgart, Klett-Cotta
- Hegel, G.W.F. (1807): System der Wissenschaft. 1. Teil. Phänomenologie des Geistes. Bamberg und Würzburg, Joseph Anton Goebhardt. Suhrkamp-Taschenbuch. Frankfurt/M, 1973, 464-470
- Hawking, S. (1988): A briet history of time. Bantam Books, New York
- Heidegger, M. (1927/1949): Sein und Zeit. Tübingen, Neomarius
- Holzkamp, K. (1983): Grundlegung der Psychologie. Frankfurt/M., Campus
- Huber, G. (1986): Das Konzept substratnaher Basisstörungen und seine Bedeutung für Theorie und Therapie schizophrener Erkrankungen. In: Held, T. (1986): Hrsg.: Deutsch-französische Psychiaterbegegnung. Symposion der Rheinischen Landeslinik Bonn am 25./26.06. 1972. Köln, Rheinlandverlag
- Husserl, E. (1928/1980): Vorlesungen zur Phänomenologie des inneren Zeitbewusstseins. Tübingen, Niemeyer
- Husserl, E. (1939/1948): Erfahrung und Urteil. Hrsg. Von L. Landgrebe. Hamburg, Claassen und Goverts
- Jaspers, K. (1913/1959): Allgemeine Psychopathologie. Berlin-Göttingen-Heidelberg, Springer
- Kulenkampf (1955): Entbergung, Entgrenzung, Überwältigung als Weisen des Standverlustes. Nervenarzt 26, 89 ff
- Kunz, H. (1931): Die Grenze der psychopathologischen Wahninterpretation. Z. Ges. Neurol. Psychiat. 135, 271
- Lacan, J. (1967): Ecris. Paris, Le Seuil
- Laing, R.D. (1967): Phänomenologie der Erfahrung. Frankfurt/M., Ed. Suhrkamp 314
- Leontjew, A.N. (1973): Probleme der Entwicklung des Psychischen. Frankfurt/M., Athenäum-Fischer TB 4018
- Luhmann, N. (1971): Sinn als Grundbegriff der Soziologie. In: Habermas, J., Luhmann, N. (1971): Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie? Theoriediskussion. Frankfurt/M., Suhrkamp
- Luhmann, N.(1984): Soziale Systeme. Grundriss einer allgemeinen Theorie. Frankfurt/M.
- Merleau-Ponty (1945): Phenomenologie de la perception- Paris, Gallimard
- Pauleikhoff, B. (1954): Die zwei Arten von Personenverknennung. Fortschr. Neurol 22, 192 ff
- Ritter, J. und Gründer, K. (1989): Historisches Wörterbuch der Philosophie, Bd. 7, Stichwort "paradox"
- Sartre, J.P. (1943): L'etre et le néant- Essai d'ontologie phénoménologique, Paris, Gallimard
- Schneider, C. (1930): Die Psychologie der Schizophrenen und ihre Bedeutung für die Klinik der Schizophrenie. Leipzig, Georg Thieme
- Schneider, K. (1955): Klinische Psychopathologie. Stuttgart, Thieme
- Selvini-Palazzoli, M., Boscolo, L., Cecchin, W, Prata, G. (1975): Paradosso e controparadosso un nuovo modello nella terapia della famiglia a transazione schizophrenica. Milano, Feltrinelli.
- Tress, W. (1986): Sprache, Person, Krankheit, Berlin-Heidelberg-New York, Springer
- Tygendhat, E. (1979): Selbstbewusstsein und Selbstbestimmung. Sprachanalytische Interpretationen. Frankfurt/M., Suhrkamp-Taschenbuch Wissenschaft, 221
- Vygotskij, L.S. (1934/1986): Denken und Sprechen. Frankfurt/M., Fischer Wissenschaft
- Wittgenstein, L. (1969): Philosphische Untersuchungen. Frankfurt/M., Suhrkamp

- Wittgenstein, L. (1969): Tractatus logico philosophicus. Frankfurt/M., Suhrkamp
- Wittgenstein, L. (1971): Über Gewissheit. Frankfurt/M., Suhrkamp
- Wittgenstein, L. (1973): Philosophische Grammatik. Frankfurt/M., Suhrkamp, Taschenbuch Wissenschaft V
- Wulff, E. (1960): Ausdrucksphänomenologische Interpretation einer katatonen Krise. Inauguraldissertation zur Erlangung der Doktorwürde einer hohen medizinischen Fakultät der Albert-Ludwigs-Universität zu Freiburg im Breisgau
- Wulff, E. (1987): Der paranoische Verschwörungswahn. Psychiatrische Praxis 14, 14-22
- Wulff, E. (1989): Überlegungen zur Produktion von Wahnsinn versus sinnbezogener Vernunft. Jahrbuch für Psychopathologie und Psychotherapie XI, 114-138
- Wulff, E. (1990): Wahn als selbstdurchkreuzte Identität, In: Blankenburg, W.: Intentionalität.
- Wulff, E. (1991): Bemerkungen zur wechselseitigen Reproduktion von Bewusstsein und Unbewusstem. In: Ökologische Psychiatrie, Hrsg. Von J. Gross
- Wulff, E. (1992): 9 Thesen zum Allwissenheitswahn. Vortrag auf der Jubiläumstagung der DGPN in Köln, 26.-30.09. 1992
- Zutt, J. (1963): Auf dem Wege zu einer anthropologischen Psychiatrie. Gesammelte Aufsätze. Berlin-Göttingen-Heidelberg, Springer